

Društveno-političke i gospodarske prilike otoka Krka početko 20. st. temeljene na listu "Pučki prijatelj"

Turčić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:335753>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Ivana Turčić

**Društveno-političke i gospodarske prilike otoka Krka početkom
20. stoljeća temeljene na listu „*Pučki prijatelj*“**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
Odsjek za povijest

Ivana Turčić
(0009065902)

**Društveno-političke i gospodarske prilike otoka Krka početkom
20. stoljeća temeljene na listu „*Pučki prijatelj*“
ZAVRŠNI RAD**

Studij: Preddiplomski sveučilišni studij povijesti i talijanskog jezika i
književnosti

Mentor: dr. sc. Andrea Roknić Bežanić

Rijeka, 11. rujna 2017.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Političke prilike	2
2.1. „Vijesti iz svijeta“	2
2.2. „Zašto i kako su Englezi godine 1808. bombardirali Omišalj i Veju“	3
2.3. „Sinod krčke biskupije“	4
3. Gospodarske prilike	5
3.1. „Listovi s otoka Krka“	5
3.2. „Prijateljem!“	7
3.3. „Potreba udruživanja“	8
3.4. „Crtice o gospodarstvu (fra X)“	9
3.5. „Vinska klauzula“	9
3.6. „Raiffeizenove štedione s moralnog i materijalnog gledišta“	10
3.7. „Potrošne zadruge“	11
3.8. „Upiti i odgovori“	11
4. Društvene prilike	11
4.1. „Što će naš seljak raditi u zimsko doba?“	11
4.2. „Trgatba (berba grožđa)“	12
4.3. „Naša pošast“	13
4.4. „Poć ću k abukatu!“	14
4.5. „Škole su za dobro naše“	15
4.6. „Ljubimo knjigu“	16
4.7. „Mesopusno vrijeme“	17
4.8. „Problem alkoholizma u društvu“	18
4.9. „Što smo?“	19
4.10. „Košaračka škola u Dobrinju“	20
5. Zaključak	21
6. Literatura	22

1. Uvod

Birajući temu na koju ću pisati svoj završni rad, izabrala sam novine „Pučki prijatelj“. Radi se o glasilu hrvatskog katoličkog pokreta u Istri, kršćansko socijalnog usmjerenja. Pokrenut je na inicijativu krčkog biskupa Antuna Mahniča 1899. a izdavala ga je i tiskala krčka biskupija. Kao urednik i vlasnik spominje se Bartol Francelj.¹ Bio je urednik ovog časopisa kao i izdavač časopisa „Vinogradar“. Bio je cijenjen u svoje vrijeme ali o njemu nažalost nema mnogo točnih podataka.² Izlazio je dvaput mjesečno, odnosno 10. i 25. dana u mjesecu, uz pokoju iznimku. Prvi je broj, primjerice, tako izašao 23. prosinca 1899.

Novine su izlazile prvo u Krku od 1899. do 1911., a zatim u Pazinu od 1911. do 1920. te u Trstu od 1920. do 1922., odnosno od 1924. do 1928. Izabrala sam period u kojem je list izlazio na Krku, te sam odlučila proučiti društvene, političke i gospodarske prilike tog razdoblja u svom zavičaju. Pronaći podatke vezane uz društvo i gospodarstvo bio je manji izazov no što je to bio pronalazak političkih prilika. Razlog je tomu činjenica da je list bio namijenjen seljaku za kojeg se računalo da ga politika ne zanima previše, pa kad se govori o političkoj situaciji, govori se u kratkim crtama. Novine su bile namijenjene puku, ali su mijenjale svoj podnaslov tri puta u tijeku godina izdavanja, odnosno do 1907. podnaslov je bio „Poučno-gospodarski list“, da bi tada bio izmijenjen u „List za puk i zabavu hrvatskom seljaku“, a što je zadržano do 1920., a tada se ponovno mijenja u „Tjednik za politiku, kulturu i gospodarstvo“. Cijena mu je bila dvije krune.

Prestao je izlaziti u Pazinu 1920. zbog uništenja tiskare, pa se izdavaštvo seli u Trst gdje ga je pomagalo slovensko političko društvo *Edinost*. Kako je list pružao potporu klerikalcima u polemici s liberalima, slovensko političko društvo prekinulo je tisak od 1923. do 1924.

Novine su izlazile nakon toga još do 1928. kada je talijanska vlast zabranila tiskanje slavenskih novina u Italiji.³

Smatram kako časopis donosi zanimljiv pregled društvenih i gospodarskih prilika, trudeći se pritom ostati izvan političkih tema, no one se provlače kroz članke nekad, jače a katkad slabije izraženo, ovisno o situaciji u svijetu.

¹ Ljubljanović S., Bartol Francelj i „Pučki prijatelj“. // Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva Vol.54., No.4. (1992), str 297.

² Isto

³ <http://istrapedia.hr/hrv/734/pucki-prijatelj/istra-a-z/>

2. Političke prilike

U razdoblju koje sam odabrala proučavati, točnije od 1899. do 1911., otok Krk nalazio se pod upravom Habsburške monarhije. Bolje rečeno, pod habsburšku vlast je potpao 10. rujna 1813. godine, a iz nje je izašao tek 1918., što nam kazuje kako je pod austrijskom „palicom“ Krk bio punih 105 godina. Isprva je, zajedno sa svim otocima, potpao pod Dalmaciju, no 1815. postaje sastavni dio Primorja, iz čijeg je sastava izostavljen jedino otok Rab. Namjesništvo mu je tada bilo u Trstu. Već iduće, 1816. godine, Krk ulazi u formaciju čiji je cilj bila obnova nekadašnje pokrajine Ilirije. Tu ostaje sve do 1861. kada je carskim patentom proglašena Istra s kvarnerskim otocima markgrofovijom s Pokrajinskim Saborom i Odborom u Pazinu. Iz navedenih podataka dobiva se zaključak kako je situacija na otoku Krku početkom 19. stoljeća bila komplicirana, a takve su se prilike nastavile sve do 20. stoljeća. Na vlasti su bili ljudi koji nisu poznavali običaje, narod ili situaciju. Tako je dolazilo do raznih nepodobnih situacija, kao primjerice one kada je 1888. u Vrbnik poslana učiteljica koja nije znala hrvatski jezik. Česte su bile talijanske škole osnovane na području Krka, dok se za hrvatskim školama moralo „vapiti“ i moliti, kao što je to bio slučaj u Korniću, Dubašnici ili pak Risiki. U ovom je razdoblju Krk imao sedam općina i ta će se podjela zadržati sve do kraja Drugog svjetskog rata. Općina Krk bila je najveća, a slijedile su je Baška, Dobrinj, Vrbnik i Omišalj. Stanovništvo se dijelilo na talijansko i hrvatsko. Politički, gospodarski i društveno, situacija je na ovom području bila izuzetno složena.⁴

2.1. „Vijesti iz svijeta“

U analizi lista pratimo članke pod nazivom *Vijesti iz svijeta* nalaze se vijesti iz pojedinih dijelova svijeta, pretežno se na početku nalazi Monarhija, odnosno sve novosti koje se u njoj događaju, a potom slijede vijesti iz ostatka svijeta, iz zemalja kao što su to Francuska, Engleska, Italija i mnoge druge. Kako prvi broj časopisa izlazi u prosincu 1899. godine vijesti iz Monarhije vezane su uz Beč i u Budimpeštu, odnosno proračune za sljedeću godinu. Sazivaju se pokrajinski sabori austrijske državne polovice kako bi se riješio proračun za 1900., a Hrvatska i Ugarska ponovili su državno-pravne nagodbe.⁵ U idućem broju donosi se informacija kako je Carevinsko vijeće odgođeno na neodređeno vrijeme. Promijenilo se i

⁴ Bolonić, M.; Žic Rokov, I., Otok Krk kroz vjekove. Zagreb, 2002., str. 75-82.

⁵ Pučki prijatelj, 1899., br. 1, str. 6-7.

ministarstvo. Poslije Božića sastaje se deset austrijskih pokrajinskih sabora, a istarski i dalmatinski sastali su se kasnije.⁶ U trećem broju ne nalazimo informacije o vijestima iz svijeta, a već broj nakon toga donosi ponovno vijesti iz Monarhije. Ministar unutarnjih poslova E. von Koerber izjavio je kako mu je glavni politički cilj uspostava zdravih i mirnih odnosa unutar države, te izmirenje naroda, u prvom redu Čeha i Nijemaca.

U Budimpešti vijeća sabor sačinjen od svećenika i svjetovnjaka katolika, a sve u svrhu rješenja autonomije katoličke crkve u Ugarskoj, a u istom se razdoblju u Zagrebu sastaje hrvatski sabor.⁷

U petom broju časopisa u vijestima iz Monarhije stiže obavijest kako se kao glavno pitanje postavilo ono jezično i to ponajprije njegovo rješavanje u Češkoj, a zatim i u ostalim dijelovima kraljevine. Iz prethodnog broja nastavlja se vijest o hrvatskom saboru koji je zaključio burno zasjedanje. Izvor nezadovoljstva bilo je uplitanje monarhije u unutarnje poslove država. Stižu nam i vijesti o hodočašću u Rim, ali i papinom pozivu na suzbijanje krvavih sukoba u južnoj Africi u kojima su sreću imali Englezi. Proširila se i vijest o mogućem sukobu na američkom tlu.⁸

U jedanaestom broju časopisa po prvi se puta u vijestima iz svijeta spominju balkanske zemlje, preciznije Turska i Srbija, odnosno problem kršćana u Turskoj. Bili su potlačeni zbog vjerskih razlika, ali se nitko za njih od političara nije zauzimao, niti je branio njihova prava na egzistenciju kao manjine.⁹

2.2. „Zašto i kako su Englezi godine 1808. bombardirali Omišalj i Veju“

Ovaj nam članak u šestom broju 1901. godine donosi povjesničar, pop Ive. Prvi je to članak takve vrste, mogli bismo ga nazvati političkim, manje namijenjen seljaku. Članak govori o razdoblju s početka 19. stoljeća, točnije o periodu kada je francuska vojska pobijedila njemačku i talijansku, a engleski i ruski brodovi zaustavili su trgovinske veze na Sredozemlju. Oni su dolazili na otoke kako bi se opskrbili zalihama hrane i vode, te su se stoga približavali raznim gradovima na kvarnerskim otocima. Tako se je u listopadu 1808. godine otoku Krku približio jedan, po svemu sudeći, gusarski brod koji je kao krinku koristio englesku zastavu. Na Krku su počinili ogromnu štetu pljačkajući sve što im se našlo na putu, posebice stoku za meso koje im se najviše svidjelo upravo na ovom području, navodi članak. Zašto su otočani zaključili da se

⁶ Pučki prijatelj, 1900., br. 2, str. 12-13.

⁷ Pučki prijatelj, 1900., br. 4, str. 30-31.

⁸ Pučki prijatelj, 1900., br. 5, str. 38-39.

⁹ Pučki prijatelj, 1900., br. 11, str. 85-86.

radi o gusarima? Jer su s Englezima imali dobar odnos, odnosno, ovi su smatrali Krk „svojim“, navodi izvor. Otišli su Englezi nakon toga u Omišalj tražiti meso i vino, no nisu ga dobili, isto su pokušali i na Vozu, uvali blizu Omišlja, na sjeveroistoku otoka Krka, no bez uspjeha. Taj je čin pobudio bijes Omišljana pa su na čelu s Niccolom Baffom, čovjekom koji se iz Venecije doselio na Krk i kupio zemljište na Vozu, i popom Mikulom Gregom odlučili suprotstaviti nasilnicima i lopovima. U pomoć su im pritekli i građani Krka. Tada su Englezi počeli sa svojih brodova bacati bombe zapadno i istočno od Omišlja, kako bi spriječili napad pobunjenih otočana. Idućeg su dana Englezi se okomili na sam grad Krk, i to baš na dan proslave svetaca Šimuna i Jude, u ranim popodnevnim satima. Svi su sjedili u svojim kućama kad se odjednom začuo tresak i paljba. Građanima nije bilo jasno što se događa pa su uplašeni počeli tražiti sklonište. Vidjevši strah i nemir koji je napad unio među njegov narod, komandant od Place, Gossetti, odlučno je postavio bijelu platu na zvonik u znak mira i predaje. Tada su izaslanici išli na dogovor s Englezima gdje su ubrzo shvatili kako oni žele harač, svojevrsnu dadžbinu koju Krk nikako nije mogao platiti. No postigli su dogovor da imaju pravo Krčani na jednu noć u kojoj će prikupiti što je moguće više vrijednosnih predmeta i novaca kako bi spriječili potpuno uništenje grada od strane Engleza. Tu se može uočiti složnost među mjestima na otoku jer je iz svakog pribavljeno maksimalno od onoga što su imali, sve kako bi spasili jedan grad.¹⁰

2.3. „Sinod krčke biskupije“

U članku petnaestog broja, koji je izašao iste godine stoji izvještaj kako će se 2., 3. i 4. rujna održati biskupijski sinod u Krku. Prema crkvenom zakonu isti bi se trebao održavati svake godine, ali to baš nije jednostavno organizirati pa papa dozvoljava održavanje skupa prema potrebi i u dogovorenu vremenu. Zadnji sinod na području krčke biskupije bio je davno, točnije rečeno 1696. u Osoru. Prijedlog o sazivanju sinoda iznio je krčki biskup čije se ime u članku ne spominje, a zahtjev je odobrio papa s pohvalom i blagoslovom. Možda se ovaj sinod organizirao upravo zbog početka novog stoljeća, jer se iz tog razloga održao samo godinu ranije, dakle u rujnu 1900. Katolički sastanak u Zagrebu.¹¹ Papa Lav XIII proglasio je posljednju godinu XIX. stoljeća jubilarnom, uz želju da je katolici obilježe raznim manifestacijama odanosti vjeri.¹² Prvi hrvatski katolički sastanak s oduševljenjem su prihvatili gotovo svi hrvatski katolici.¹³ Spominje se i postanak krčke biskupije, odnosno podatak da je nastala iz tri

¹⁰ Pučki prijatelj, 1901., br. 6, str. 41-42.

¹¹ Matijević, Z. Hrvatski katolički pokret i politika (1903.-1929.). // Croatica Christiana periodica Vol. 25, No. 47 (2001), str. 181-205.

¹² Bozanić, A. Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata, Zagreb-Krk, 1991., 99.

¹³ Vincetić L., Dokazivanje povijesti, Danas Vol. 7, No. 315 (1988), str. 45.

biskupije: stare krčke, osorske i rapske 1828. godine. Upravo ovaj podatak objašnjava razlike između pojedinih mjesta koja pripadaju istoj biskupiji. Naime, postoje dijelovi biskupije koji imaju potpuno drugačije zakone i običaje od ostalih. Tako primjerice isto neće vrijediti na Krku što vrijedi na Rabu. Zbog tih je činjenica i sazvan ovaj sinod, da bi se tri različite bivše biskupije, udružene u jednu mogle slagati u svemu. Razlike su se osjećale u nekim od najvažnijih pitanja kao što su bogoslužja, procesije ili blagoslovi. Takve razlike unutar jedne biskupije nisu bile po volji ni svetoj Crkvi u Rimu gdje su se tiskale knjige i zakoni koji su trebali vrijediti za svaku biskupiju. Na sinodima se također mogu mijenjati određene stvari koje bi Crkvu približile narodu i vremenu u kojem se nalazi, međutim strogo se mora paziti na to da se ne povrijede dogme i zakoni koji od postanka Crkve imaju neupitnu i nepromjenjivu važnost. Prema zakonu, sinodu su trebali prisustvovati svi svećenici biskupije, međutim zbog specifičnog (otočkog) položaja bio im je opravdan izostanak, te su skupu prisustvovali svi kanonici, dekani i samostalni dušobrižnici.¹⁴

3. Gospodarske prilike

3.1. „Listovi s otoka Krka“

U šestom broju 1903. godine izlazi prvi članak koji opisuje situaciju na otoku Krku kroz svako njegovo veće mjesto. U prvom takvom članku autor koji se potpisuje kao *Bodul* navodi kako će prikazati stanje u svakoj većoj općini otoka te donijeti izvještaj onome kog takve stvari zanimaju. Nije mu u cilju iznositi loše podatke o nekom mjestu kako bi narugao njegovim stanovnicima, već će to činiti u svrhu da im pomogne, a njihove će vrline prikazati kako bi poslužile za primjer onima koji ih ne primjenjuju još. Cilj je dakle ekonomski procvat cijelog otoka Krka. Autor navodi kako bi logika nalagala da se krene s gradom Krkom, ali tamo nema puno stanovnika zainteresiranih za ovaj časopis, namijenjen seljaku. Stoga započinje s gradom u samom srcu otoka, a to je Dobrinj. Kaže da je to velika općina s mnogo sela s brežuljcima, ravnim zemljištima i onima u kršu. Zemlja je plodna i može prehraniti stanovništvo, samo da u njih postoji više volje za radom. Uzgajaju uspješno mnoge vrste, kako biljne tako i životinjske. Dobrinjci su, kaže, dobroćudni kako i samo ime nalaže, no nisu veliki radnici, za razliku od stanovnika Vrbnika čije su žene vrijedni radnici u polju.¹⁵ Ova je informacija zanimljiva, posebice ako je usporedimo s tvrdnjom u knjizi Denisa Lešića gdje stoji kako je glavna osobina

¹⁴ Pučki prijatelj, 1901., br. 15, str. 111-112.

¹⁵ Žic, I., Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji. Zagreb, 1899., str. 16.

Dobrinjaca oholost, a Vrbenčana lijenost.¹⁶ Među njima nema bogataša već su sve redom obični kmetovi. Vlastitom su krivnjom upropastili inače rodnu zemlju pa sada sele u Ameriku u potrazi za boljim životom. Tako su kod njih otvorene i prve *posujilnice* o kojima će biti riječi nešto kasnije. No zemlju bi trebalo obnoviti, vratiti trsje i vino po kojem su Dobrinjci bili poznati, a potom i voćke koje su im nekada odlično uspijevale. Zemlja je previše iscrpljena za uzgoj žitarica, ali je odlična za pašnjake. Isto tako konje treba zamijeniti magarcima koji puno manje troše. Tu je bila izgrađena i prva tvornica na otoku, tvornica opeka, ali su je uništili neznanjem i prodali strancu.¹⁷

U idućem broju dopis stiže iz Omišlja, gradića na moru gdje su se ljudi bavili pomorstvom nekada, a te 1903. „hrle“ u Ameriku, slično Dobrinjcima. Situacija s iseljavanjem je toliko ozbiljna da dječaci nakon završene pučke škole odmah bivaju poslani u Ameriku na rad. No ipak, zanimljiva je činjenica da se većina iseljenih vrati u domovinu. Tako je česta pojava, može se reći čak i običaj, otići u Ameriku, zaraditi novac, doći u rodni kraj, pronaći suprugu i s njom se vratiti u Ameriku. Autor napominje kako je Omišalj financijski najjači na otoku. Kao manu stanovnicima pripisuje to što grade prelijepije kuće, bogate, kako bi se odmah pri ulasku u grad uočilo kako tu žive imućni građani. Smatra da im to nije potrebno te da su kuće „mrtvi kapitali“, pametnije bi mu bilo da taj novac uloži ili stavi na štednju, jer će tek u lošijim vremenima shvatiti što znači velika i raskošna kuća. Za Omišljane autor kaže da su radišni, ozbiljni i mirni, štedljivi, čak što više, škrti jer ne kupuju ništa nego li osnovno da bi se prehranili. Zemlja je rodna, ali nedostaje radne snage koja bi se o njoj brinula. I ovdje autor teksta smatra da bi bilo najpovoljnije uzgojiti vinovu lozu, a potom i voćke, ali i povrće zbog blizine s Rijekom gdje bi se dobar urod mogao dobro i prodati. I ribarstvo bi ovdje donijelo dobar prihod.¹⁸

U idućem broju na redu je bila Dubašnica, koju autor karakterizira kao najbogatiju, ali najlošije stojeću općinu. Samo ime govori da je puna hrasta duba i to joj omogućava najbolji izvor prihoda. I tako su se svi prihvatili sječe, a zapostavili poljoprivredu, pa ih autor naziva najlošijim poljoprivrednicima na otoku. Bilo im je lako dok je zemlja uz mali trud davala puno, dok je drva bilo na izvoz, no kad je nastupila nestašica i oni su pohitali u Ameriku. Na otoku vrijedi pravilo da sva braća jednako dijele naslijeđene teritorije, ali ne i u Dubašnici. Tamo samo najstariji sin dobiva zemljišta te postaje takozvani „jaki kmet“. Da je volje stanovnika,

¹⁶ Lešić, D., Otok Krk. Krk, 2003., str. 5.

¹⁷ Pučki prijatelj, 1903., br. 6, str. 43-44.

¹⁸ Pučki prijatelj, 1903., br. 7, str. 52-53.

Dubašnica bi mogla imati titulu najbolje stojećeg mjesta na otoku. I oni bi svoje plodove mogli prodati u Rijeku te tako zaraditi, no nemaju volje. Autor napominje kako bi im moglo uspijevati sve osim voća jer mu tlo baš ne odgovara, no nema interesa seljaka koji se samo žale na prošla vremena kad su uz minimalan trud imali mnogo. Kaže ako postoji ijedna općina iz koje ne bi trebalo iseljavati, tada je to Dubašnica.

S pregledom Dubašnice autor završava svoju rubriku u časopisu, iako neke općine nije spomenuo, kao što su Vrbnik, Punat ili Baška.¹⁹

3.2. „Prijateljem!“

U ovom se članku čitatelju obraća uredništvo lista. Kaže kako je situacija u gospodarstvu koncem 19. stoljeća teška i kako ju mnogi nastoje popraviti, ali bezuspješno ili na pogrešan način. Uredništvo navodi kako se vlade diljem svijeta trude potaknuti razvoj gospodarstva i spriječiti propast egzistencije seljaka. Cilj im je poboljšati izvoz, a uvoz učiniti pristupačnijim. Također, otvaraju se takozvane *posujilnice* gdje se povoljno i brzo može dobiti određena svota novca koja pomaže seljaku da opstane, ali i da sigurnije pohrani svoj teško zarađeni novac. Tiskaju se i ovom periodu, navodi, i brojne knjige koje služe kako bi pomogle seljaku u obrazovanju, odnosno stjecanju znanja da svoj život učini boljim i jednostavnijim. U članku je prikazana surova slika seljaka u Istri i Primorju koji teško može opstati u trenutnoj situaciji. Kako sam napomenula, postoje novine i knjige koje se bave seljakom u nekom segmentu i trude mu se približiti, ali nijedna od njih ne čini to na isti način kao ovaj list. „Pučki prijatelj“. Ističe kako će se baviti samo i isključivo seljakom i poboljšanjem njegove svakodnevice. Navodi kako se oko njega skupila grupa dobrih ljudi, pogođenih situacijom koja vlada u gospodarskom i poljoprivrednom sektoru, te se sažalila nad jadnim seljakom i odlučila mu priteći u pomoć. Šteta je, kaže, ne iskoristiti prirodne blagodati koje nam daje naša zemlja. Odmah sam napravila poveznicu s današnjom situacijom u domovini i shvatila kako se malo toga izmijenilo. I danas, obrazujemo se i učimo kako napraviti bolji život, ali našem seljaku, ni danas ne uspijeva dostojno živjeti od zemlje koju obrađuje. Dalje se navodi kako je najlakše doprijeti do širokog puka preko novina, a ujedno je i najmoćnije. Stoga je stvoren ovaj list kako bi bio puku na pouku. On će pomagati seljaku raznim savjetima o vinogradarstvu, maslinarstvu, ribarstvu, sađenju voćki, ali mu i donositi vijesti iz svijeta da u njegov život unese malo zabave. Poseban apel list šalje svećenicima i učiteljima, koji su u svakodnevnom kontaktu s pukom, a čija je

¹⁹ Pučki prijatelj, 1903., br. 8, str. 60-61.

zadaća poučiti neukog seljaka i omogućiti mu lakšu egzistenciju. Napominje i kako se neće baviti političkim temama jer je njih ionako na pretek u drugim novinama. Na početnoj je strani izašla i pjesmica u čast prvog broja, a zatim se odmah prelazi na konkretne gospodarske teme.²⁰

3.3. „Potreba udruživanja“

Ovaj je članak zanimljiv jer govori o zadrugama i njihovoj važnosti za seljaka tog vremena. O kreditnim zadrugama piše i profesor Tvrtko Božić u svom članku iz 2005. Pritom ističe kolika je važnost tih zadruga te činjenicu da su se na Krku počele otvarati istovremeno s početkom izdavanja lista 1899. godine. Prva je na otoku Krku otvorena u mjestu Vrbnik. Kao glavnu gospodarsku granu profesor Božić istaknuo je poljodjelstvo, a kao najistaknutiju kulturu vinovu lozu. Upravo je loza u ovom periodu na Krku obolijevala od filoksera te su se seljaci zaduživali kod lihvara da bi namaknuli novac za obnovu vinograda. Stvaranjem zadruga nije se više posuđivalo od lihvara.²¹ I sam list nam donosi interesantan prilog o tome na što se svodi seljakov život kad ovisi sam o sebi i kad o njemu ne skrbi nitko, čak ni oni kojima bi to trebala biti dužnost. U ovom članku vidi se vjerska nota već u prvoj rečenici, jer ipak se radi o novinama koje izdaje biskupija, koje su katolički usmjerene. Naime, stoji kako je najsvetija i najvažnija zadaća svakog čovjeka raditi za Boga i narod. Nadalje, proziva se one kojima je Bog dodijelio službu da upravljaju narodom, a oni to ne čine ili ne čine ispravno. Pokazatelj njihova dovoljna truda je uspješno gospodarstvo koje raste i razvija se, a s njime i narod. A što se naših krajeva tiče, u članku autor navodi kako je narod najbolji pokazatelj toga koliko državnici malo ulažu i kako se nedovoljno trude oko osposobljavanja seljaka i osiguravanja potrebnih mu uvjeta za rad. Uočila sam bijes kojim je pisan ovaj članak i ljutnu spram vodećih državnika koji ne brinu uopće što je puk na izmaku snaga, izmučen od siromaštva, želi iseliti u potrazi za boljim životom. Ponovno, postoji poveznica s današnjim stanjem u državi gdje svi bjesne, ali malo tko biva saslušan. „Lihvarstvo, ta kužna bolest sve je granice duševnosti prešla.“²² Cilj je bio pozvati seljake da se prema Božjem naumu udruže u zadruge i tako spriječe propadanje dok još nije prekasno. Zadruge su, kako navodi, jedini ispravni korak ka izlazu iz teške gospodarske situacije. Na kraju članka iznesene su poslovice, odnosno poklici obeshrabrenom seljaku da mu

²⁰ Pučki prijatelj, 1899., br. 1, str. 1-2.

²¹ Božić, T., Krčke kreditne zadruge i gospodarski lit „Pučki prijatelj“ u prvom desetljeću 20. stoljeća. // Časopis za suvremenu povijest Vol.37., No. 1. (2005), str. 129-154.

²² Pučki prijatelj, 1899., br. 2, str. 10.

vrate vjeru u bolji život, u veće mogućnosti ako prihvati ono što mu se savjetuje, a što je drugdje u svijetu uvedeno od davnina.²³

3.4. „Crtice o gospodarstvu (fra X)“

Uočila sam da se u 1900. godini, odnosno u jednom od dva mjesečna izdanja, pojavljuje članak *Crtica o gospodarstvu* koju potpisuje nepoznati fra X. Počela sam proučavati njegove tekstove te shvatila kako zapravo donosi seljaku za idući mjesec plan za svaku pojedinu djelatnost kojom bi se mogao baviti. Obrazuje ga, donosi mu pojedinosti o svakom poslu koji ga na imanju može očekivati idućeg mjeseca. Unaprijed se ispričava onima koji o svojim imanjima dobro skrbe te govori kako ovo ne mora biti upućeno njima, već onima koji zaista trebaju pomoć pri vođenju svojih gospodarskih posjeda. Istaknuto je na kojim će se djelatnostima bazirati pa odmah možemo vidjeti koje su kulture bile najzastupljenije, kao i što je sve jedan prosječni seljak posjedovao odnosno obrađivao – polje, vinograd, šuma, maslinik, vrtlarstvo, voćarstvo i domaće životinje. Ponovno se približava seljaku poslovicama, odnosno nečemu što je u narodu dobro poznato i opće prihvaćeno, a sve kako bi mu pojasnio da za određenu djelatnost postoji vrijeme kada joj se treba posvetiti. Uvodi odmah i kršćanski aspekt, poznat vjernom katoličkom narodu, a to je da se nedjeljom ne radi. No to nije sve, prije rada bilo bi lijepo prekrižiti se, odnosno pozvati Božju pomoć. Tako u siječanjskom broju, 10. siječnja 1900. godine izlazi plan obveza za siječanj. Obraća se poljodjelcu, vinaru da pognoje, maslinaru da završi berbu i posiječe suhe grane, kao i voćaru, šumaru da siječe drva za prodaju, stočaru da počisti štalu ili za lošeg vremena radi na kući.²⁴ Već u idućem broju stiže naputak za veljaču gdje se ponovno obraća svakom seljaku, ali ovaj put i uključuje pčelare te savjetuje koju ribu treba jesti – jastoge, rakove, uгоре, lignje, sipe i hobotnice. Tako se savjeti nastavljaju kroz cijelu godinu.²⁵ U kasnijim izdanjima javlja se slična rubrika, ali pod naslovom *Mala težačka škola*. Bavi se naobrazbom seljaka, te mu savjetuje iz broja u broj kako uzgajati određenu kulturu, primjerice pšenicu u broju iz lipnja 1910.²⁶

3.5. „Vinska klauzula“

U gospodarskim vijestima izlazi članak o vinskoj klauzuli te kako siromašni narod reagira na još negativnih vijesti koje ih vode još većem siromaštvu. Kažu kako će sada vino morati ostati u konobama, odnosno neće ga moći prodati i zaraditi na svom teškom radu. Iako je prije izlaska

²³ Pučki prijatelj, 1899., br. 2, str. 10.

²⁴ Pučki prijatelj, 1900., br. 2 str. 11-12.

²⁵ Pučki prijatelj, 1900., br. 3, str. 22.

²⁶ Pučki prijatelj, 1910., br. 18, str. 140.

prvog broja lista dogovoreno da se neće baviti politikom, ipak postoji reakcija na političke odluke jer one utječu ponajviše na najniži sloj, upravo na seljake. I zato baš oni moraju dignuti glas i usprotiviti se vlasti koja im uskraćuje osnovu za život.²⁷

3.6. „Raiffeizenove štedione s moralnog i materijalnog gledišta“

Te su štedione ili zadruge seljaku u nevolji vratile vjeru u život i omogućile mu da promijeni način života i prestane živjeti u strahu od lihvara koji mu je prethodno posudio novac.. Dakle, s moralnog stajališta zadruge su ojačale povjerenje i povezanost u seoskoj zajednici te se stvara odbor koji odlučuje pomoći većini koja financijsku pomoć zatraži, ali s mogućnošću prodaje dobara koje je stranka založila ukoliko se ne pridržava dogovorenog.²⁸ S materijalnog gledišta, novac dobiven iz zalagaonice vraća se uz, kako piše, male kamate, pa ga je seljak u mogućnosti otplatiti bez velikih odricanja. Članak zatim donosi opis uobičajenog zanatlije, primjerice postolara, koji nema materijalnih sredstava čak niti toliko da sebi omogući kupnju potrebnih alata, što me onda navodi na pitanje kako je naplaćivao svoje usluge. Pretpostavljam, razmjenom dobara s ostalim seljacima, jer se navodi i kako osim mjesta gdje je radio i vlastitih ruku i nije imao drugoga. Uočila sam i mentalitet ljudi koji očito brine za svoju zajednicu, za svakog člana ponaosob, naročito iz primjera mladića koji je bio odličan u nekom zanatu, ali roditelji jednostavno nisu imali dovoljno sredstava da bi financirali izučavanje, pa se stoga selo pobrinulo i u tu svrhu skupio se novac. Pouka seljaku bila je ta da se otvaraju zadruge i zalagaonice, a sve radi boljeg života.²⁹ *Posujilnice* ili *posudilnice* pitanje su socijalnog značaja i pučkog gospodarstva. U vrijeme naturalnog gospodarstva bilo je kažu lakše. Sve si mogao kupiti, a zauzvrat dati robu koju ne trebaš. Onda je došlo ovo tužno vrijeme, gdje se nameće toliko poreza i globi da ih je gotovo nemoguće sve otplatiti. Tako je nastala i trgovina. Iako ima i prednosti, za seljaka ona je potpuni gubitak. Dolazi do konkurencije („*konkurence*“), odnosno roba se može naviti izdaleka, možda i po boljoj cijeni, cijeni po kojoj se seljaku to ne isplati lokalno prodavati. Zaključak glasi da se takvih, koji se obogate trgovinom treba čuvati i držati podalje od njih. Isto tako, da je najveći grijeh prodati naslijeđenu zemlju. Za takvo što kažu, nema oprost.³⁰ Nadalje, naglašeno je osnivanje središnje blagajnice, kao posrednika između zadruga i države. Promet će se vršiti tekućim računom, a kamatna stopa uloga ne smije biti veća od one zajma.³¹ Na Krku je bilo više *posujilnica* i većina ih je, doznajemo dobro poslovala,

²⁷ Pučki prijatelj, 1900., br. 3, str. 22.

²⁸ Pučki prijatelj, 1900., br. 4, str. 29.

²⁹ Pučki prijatelj, 1900., br. 5, str. 35.

³⁰ Pučki prijatelj, 1903., br. 17, str. 133-134.

³¹ Pučki prijatelj, 1906., br. 16, str., 130-131.

odnosno imali su velik priljev novca. Taj su novac ulagale gdje im se sviđa, bez dogovora. Zato je *posujilnica* u Dobrinju pozvala druge s otoka, da joj se pridruže na sastanku gdje će se taj problem riješiti. Sastanak se je održao u Krku, 14.11.1907. Uslijedila je i opaska urednika kako je i novinama potreban jedan takav sastanak, radi usklađivanja informacija.³²

3.7. „Potrošne zadruge“

Novine donose članak, u srpnju 1901. godine o potrebi stvaranja zadruga kao jedinog načina preživljavanja seljaka. Za primjer se uzimaju veća mjesta na otocima – Krk, Rab, Cres, Lošinj koja su prepuna trgovina („*butiga*“), ali čemu? Prva je pretpostavka da u tim mjestima živi veći broj stanovnika, ali ni približno toliko da bi im bila potrebna cijela jedna ulica prepuna dućana. Zaključak je da od njih kupuju seljaci iz okolnih mjesta. Takvim odlaskom u Krk, troše cijelu nadnicu i dan im nije isplativ. Jedino ispravno rješenje bilo bi osnivanje dućana u selu, kao zajedničko ulaganje seljaka. Dugoročno bi im se takav podvig isplatio. Selo će izabrati onoga koji će dućanom upravljati i za to dobivati plaću, a roba će se naručivati iz tvornica ili sa polja seljaka kojima upravo ta djelatnost uspijeva. Inače, te potrošne zadruge ili trgovine već uspijevaju u Cresu, Belom i Unijama.³³

3.8. „Upiti i odgovori“

Tijekom izdavanja lista u Krku, započela je i ova zanimljiva rubrika koja nam mnogo govori o stanju u selu i gospodarstvu, ali i načinu razmišljanja ljudi, u vrlo humorističnom tonu. Naime, ljudi su slali pitanja, a uredništvo je uposlilo nekog tko im je odgovarao konkretnim savjetom. Tako primjerice možemo uočiti zavist spram susjedova polja na kojem kukuruz bolje uspijeva, ili pak realne probleme te kako ih riješiti, primjerice kod previše sumporne kiseline u vinu.³⁴

4. Društvene prilike

4.1. „Što će naš seljak raditi u zimsko doba?“

Na pitanje u podnaslovu teksta seljak bi ispitivaču najčešće dao odgovor kako neće raditi ništa za kiše i snijega te hladnoće, već će živjeti od stečenog za vrijeme pogodnih uvjeta. Glavna mu je briga dovoljna količina drva za ogrjev. Kažu, tako uz vatricu mogu razgovarati o nekim temama, a sve u svrhu bržeg prolaska vremena. No, iz daljnjeg teksta vidljivo je i kako dobar gospodar nikad nema vremena za gubljenje, već u zimskim danima mora vrijeme provoditi

³² Pučki prijatelj, 1907., br. 31, str. 148.

³³ Pučki prijatelj, 1901., br. 13, str. 92-93.

³⁴ Pučki prijatelj, 1907., br. 21, str. 166.

pripremajući sve za nadolazeće proljeće i početak rada. Vidljivo je ponovno korištenje poslovice, a sve u svrhu približavanja seljaku i jeziku koji on razumije, što je, u prvim godinama izlaženja, i bila svrha časopisa „Pučki prijatelj“. Tako primjerice imamo poslovicu „*svako vrijeme nosi svoje breme*“ ili „*što možeš danas ne odgadjaj za sutra*“. Stoji i kako se upravo u ovom periodu zime poznaje tko je valjan muškarac i glava kuće, jer sada naime ima vremena i pomoći supruzi s poslovima u domaćinstvu. Smatra se kako dobar muž za hladnih večeri oko ognjišta skuplja svoje najmilije te ih poučava religiji i gospodarskim prilikama. Nikako ih ne smije pustiti da lutaju hladnim ulicama jer to obično završi ispijanjem pića u lokalnoj birtiji. Štoviše, dijete nikad ne smije biti besposleno. Mora biti naučeno raditi i služiti na ponos roditeljima za njihova života, a i nakon, kada će preuzeti još veće odgovornosti. Piše kako crna budućnost čeka onu obitelj čija se djeca samo igraju i nemaju nikakvih obveza, te će takva obitelj propasti. I za kraj članka slijedi sugestija poštenom seljaku, neka pripazi da se obitelj ne ulijeni te da rano ustaje, naravno uz poslovicu „*tko rano ustaje, nikad se ne kaje*“. Ovo je samo jedan od brojnih članaka u časopisu koji savjetuje seljaka kao prijatelja, bez političkih konotacija, a opet sugerirajući pritom na društvene probleme i njihove uzroke. Smatram kako su tadašnji čitatelji zaista mogli izvući poučne informacije ukoliko su bili nesigurni u bilo koji aspekt svoje svakodnevice. Čitajući ovaj i slične članke, pojedinac može steći dojam kako se nalazi unutar konverzacije između dva prijatelja koji međusobno izmjenjuju savjete, odnosno štoviše oca koji savjetuje svog sina o životu i njegovim boljim te lošijim stranama.³⁵

4.2. „Trgatba (berba grožđa)“

Branje grožđa u rujnu i danas je veliki doživljaj na otoku, posebice na područjima koja su po vinu i vinovoj lozi poznata, kao što je to Vrbnik. Prema devetnaestom broju iz 1901. godine saznajem kako su ljudi običavali u to vrijeme imati berbu te što je ona za njih predstavljala. Ova je godina naime bila uspješna rijetkima, odnosno nekolicini koja je svoje vinograde uspjela zaštititi od bolesti filokere. Ta je bolest harala ovim krajem i do temelja uništila vinograde onih koji nisu znali kako joj se oduprijeti. U prijašnjim brojevima „Pučkog prijatelja“ autori su u raznim člancima donosili savijete u borbi protiv filokere i tako pomagali mnogima. Oni koji su poslušali savijete mogli su se pohvaliti uspješnom berbom i te kobne 1901. godine. Ova je godina specifična bila i po tome što je na blagdan Male Gospe, 8. rujna, počela padati obilna kiša koja je zaprijetila uništenju ploda ali i tradicije berbe. Ne nevrijeme se je brzo smirilo pa je nastupilo kasno ljetno sunce i dopustilo vinogradarima da u miru uberu plodove svoga rada.

³⁵ Pučki prijatelj, 1899., br. 1, str. 6.

Jedino je u Vrbniku situacija bila nešto specifičnija. Tamo su naime *trgadb* obavili lađama zbog visoke vode koja je preplavila polje i prepriječila im put. No autor teksta odmah poziva na odgovornost stanovnike Vrbnika kazujući kako su sami krivi što je polje preplavljeno jer su ga već davnih dana odbili posušiti. Za to krivi, kako sam kaže, „zaslijepljenu nekolicinu“. Nisam mogla, a da ne učinim usporedbu sa situacijom na otoku Krku danas, gdje kao i u ostatku Hrvatske zbog neefikasnih odluka vladajućih, stradava najniži sloj. Opet slijedi i izreka „*Po škodi ćemo se naučiti pameti*“ što bi značilo da tek onda kad pretrpimo gubitke ćemo se pokrenuti i učiniti nešto da si pomognemo. No pitanje je hoćemo li i onda. Posebno je dobro te godine uspjela američka loza, sorta koju je sam časopis i njegovi stručnjaci predlagali seljaku puno prije berbe. Navodi se podatak kako se u Puntu i Krku mogu vidjeti sve veće površine zasađene upravo američkom sortom, popularnog naziva *amerikanac*, dok na području Dobrinja, Dubašnice i Omišlja nema pomaka u tom smjeru. Vrbnik naginje Krku i Puntu prema broju sadnica no trebalo bi svih preobratiti na *amerikanca*. Na jugu otoka, u smjeru Baške i Drage Bašćanske gotovo je sve vinograde uništila filoksera i oni nemaju uroda ili razloga za veselje. Jedina polja koja su još lijepo rodila ove godine u Baški jesu ona blizu mora gdje je filoksera neizražena. No primjećuje se napredak bolesti prema tom području pa se sumnja u to kako bi ovo mogao biti zadnji urod tih sadnica. Savjetuje se svih da posade ove zime američku sortu ili da se u suprotnom ne nadaju rodnoj godini. Vino i vinova loza bili su važni seljaku, a ostati bez uroda bila je strahota, stoga je važnost ovog članka bila izuzetna, kao i onih prije koji su upozoravali na mogućnost ovakvog ishoda.³⁶

4.3. „Naša pošast“

Odabrala sam ovaj članak jer ga smatram zanimljivim i drugačijim. Radi se naime o kritici seljaka spram samog sebe, odnosno spoznaja vlastitih mana kako bi se opravdala trenutna loša gospodarska situacija. Da, zasigurno je bilo i onih koji su, kao i mi danas, tužili vladajuće ili neku nekolicinu na vlast, dok samo rijetki priznaju da je situacija u zemlji odraz njezina društva. Pa tako slijedi jedna kritika društva iz 1902. godine, točnije iz travanjskog, osmog broja. Dakle, članak započinje kritikom seljaka spram samog sebe i njegova priznanja kako je u zadnje vrijeme lijen, nezainteresiran za obavljanje dnevnih obveza koje mora učiniti za opstanak svog gospodarstva. Kaže da malo mari za domaće poslove, da radije sluša ženine kritike nego da što poduzme po tom pitanju. Kaže kako su tvrdoglavost i lijenost seljaka osnovni problem zbog kojeg je stanje u gospodarstvu i društvo loše. Spominje konstantno žaljenje seljaka na *mižeriju*,

³⁶ Pučki prijatelj, 1901., br. 19, str. 147.

odnosno neimaštinu i siromaštvo, a zapravo su sami krivi što su neuspješni. Do toga ih je dovela lijenost i kukanje umjesto da svojim radom doprinesu boljitku, kako vlastitom tako i onom cijelog društva. Autor kaže kako je glavni problem odlazak na *delo*, odnosno na rad van svog gospodarstva, odnosno svog djela zemlje. Takvi ljudi, smatra, zapostavljaju ono što bi im trebalo biti najvažnije, a to je privatni posjed od kojeg mogu izuzetno dobro živjeti. Naravno, kad dođu s cjelodnevnog rada, malo tko će od njih prionuti na posao u domaćinstvu, te ono tako propada, a s njime i mogućnost boljeg života. Da, slaže se autor, lakše je dignuti se ujutro, otići na posao negdje, obavljati ga rutinski, bez puno razmišljanja, primiti marendu na polovici radnog vremena i zadnje subote u mjesecu plaću. Ali kaže kako se od toga ne živi i kako to nije ispravan način, već je odraz linije manjeg otpora koja čovjeku brzo prijeđe u naviku. I tu slijedi opet poslovice, da bi se članak približio seljaku, a glasi ovako: „Da kod kuće radimo onako kako radimo po svijetu – kako bismo dobro živjeli!“. Glavni uzrok neimaštine ne treba dakle tražiti u povećanom broju stanovništva ili pak suši, već u ljudskoj indolenciji i nezainteresiranosti za vlastiti napredak. Ne treba stoga bježati u druge zemlje i tražiti posao dalje od svog posjeda. Ne čini nas boljima činjenica da smo daleko od svoje domovine niti je opravdanje da tamo posla nema. Trebamo htjeti ispraviti situaciju i ostati kako bi svojim radnom doprinijeli obnovi. Možda bi ovaj članak koristio i mladima danas, koji misle kako nema mogućnosti za posao ovdje. Je li moguće da samo ne vide ispred sebe?³⁷

4.4. „Poć ću k abukatu!“

Ovaj naslov članak iz četrnaestog broja 1902. godine privukao je moju pažnju zbog tipičnih stereotipa vezanih uz manja mjesta, točnije sela na otoku i „dobrosusjedske“ odnose. I danas postoje ljudi čija su zemljišta jedna do drugih, a oni su možda već treća generacija koja ne komunicira, osim možda preko *abukata* - odvjetnika. I da, taj je stereotip malih otočkih mjesta, barem na području otoka Krka točan. Dakako ima onih koji sa susjedima imaju prekrasne odnose, no više je onih koji se spore oko metra kvadratnog zemljišta. Sve je krenulo u prošlosti, a o tome nam svjedoči i ovaj članak. Čovjek se prijeti, navodi autor, onda kad ga je strah, kad je nesiguran i želi obraniti sebe. Spominje primjer djeteta kojem majka zaprijeti ocem da bi ga ukorila i prestrašila. Jer čovjek ne strahuje od dobra, već od zla. Autor navodi kako ne misli da se susjedi krčki prijete zato što su zli i imaju pokvareno srce jer kaže tada više ne bi imalo smisla pisati i izdavati ovaj časopis. Zašto onda ljudi ipak odlaze odvjetniku i podižu sporove protiv svojih susjeda? Zbog neznanja, zaključuje autor. To čine iz puke nesvijesti o tome koji

³⁷ Pučki prijatelj, 1902., br. 8, str. 60- 61.

su to stvarni razlozi podizanja tužbe, pa će im autor to rado ovim člankom pojasniti. Dakle, odvjetniku ili *prizvaniku* se treba poći ako postoji valjan razlog za to. Što označava fraza „*to je pravi abukat*“ pita se autor. Smatra kako ona označava čovjeka koji se kod razgovora ili prepirke ne da lako omesti, odnosno u mogućnosti je ostati miran i iznijeti argumente potrebne za obranu. No takvi su ljudi rijetki, čak i visoko obrazovani ljudi ne posjeduju tu sposobnost obrane od protivnika. Takve ljude autor naziva ljudima bez komunikacije i njima je još u najranijim vremenima bilo dozvoljeno na sud dovesti nekoga tko će iznijeti njihove argumente staloženo i obraniti ih. No potrebni su oni odvjetnici koji iznose istinu i zalažu se za pravdu. Takvi i sudcima mogu biti od koristi da ih pouče o nekom zakonu za koji sudac ne zna. Međutim, novac je iskvario i ovo zanimanje pa autor navodi da se i lažljivci brane i koriste usluge *abukata* kako bi se izvukli od moguće kazne za nedjela. Takvih se odvjetnika treba paziti, a upravo su oni najčešći kod sporova mještana. Iz takvih sporova jedina osoba koja izvuče korist je odvjetnik i zato treba dobro procijeniti je li pri svađi zaista potreban odvjetnik te ako se ocijeni da jest kakav je taj kojeg se planira zaposliti. Ako se radi o čovjeku upitna morala, taj samo vreba novac i učinit će samo našao stranci koju brani. Ovo je zaista koristan članak za ovo podneblje.³⁸

4.5. „Škole su za dobro naše“

Iz članka se da zaključiti da su seljaci bili podijeljeni kad je riječ o otvaranju novih škola. Neki se protive širenju prosvijete jer su sami neuki dok se oni s pučkom naobrazbom, logično, vesele i raduju praksi otvaranja novih obrazovnih ustanova. Autor objašnjava kako je onaj koji uči i sluša što mu se u školi kazuje blagoslovljen i osiguran za čitav život. I roditeljima šalje poruku da djecu upišu u školu jer im se može samo dobrim vratiti. Iako su mnogi skeptični, puno je onih koji su savjet zaista i poslušali. Autor teksta smatra da kad bi djeca poslušala i primijenila ono naučeno u školi, svijet bi bio pošteno i bolje mjesto za život. Kaže kako bi u svijetu tada nestalo „*bogopsovaca, lupeža i nevaljalaca*“. Savjet onima koji se protive otvaranju škola jest uzeti udžbenik od djeteta i pročitati što se u njemu nalazi, proći kroz sadržaj otvorena uma i shvatiti kako se školovanjem ništa loše ne čini djetetu ili društvu. Školu uspoređuje s Crkvom što je samo pokazatelj koliko je jaka uloga Crkve u tadašnjem društvu, ali i činjenica da postoje ljudi koji su prepoznali važnost obrazovanja. Crkva je kuća Božja, a škola je hram prosvjetljenja, kaže autor. Seljaku se pokušava predočiti velika razlika između pismena i nepismena čovjeka. Pismen i školovan čovjek lakše rješava situacije koje pred njega stavlja

³⁸ Pučki prijatelj, 1902., br. 14, str. 107-108.

dan, ima veće mogućnosti u životu i nije ograničen zbog svojih sposobnosti. Takav čovjek ne zaostaje u društvu, nije predmet ismijavanja već je poštivan zbog svojih postignuća. U članku se navodi kako je škola potrebna jer čovjeku donosi nauk, a onaj tko nema nauk, nema ništa i ništa ne može postići. Oni roditelji koji svoju djecu ne pošalju u školu nisu roditelji koji žele najbolje svojoj djeci, već ih zbog straha i vlastita neznanja sputavaju na životnom putu, u startu im smanjujući mogućnost. Autor čak predlaže globu za one roditelje koji odbiju poslati svoje dijete u školu. Čovjek koji ne stekne nauk je bezvrijedan u ovom svijetu jer se njime lako manipulira, neće ostvariti ništa za sebe i biti će nesretan. Članak potpisuje gospodin Grgo Petković. Ovaj me je tekst pozitivno iznenadio jer nisam mislila kako u maloj sredini kao što je otok Krk ljudi zapravo u ono vrijeme već toliko važnosti pridaju školovanju.³⁹

4.6. „Ljubimo knjigu“

Članak iz prvog broja, godine 1905. nastavlja se na prethodni članak i također ga potpisuje isti autor. Ponovno je tema to koliko društvo, pretežno težačko, cijeni vrijednost knjige i obrazovanja. Kaže kako su seljaci koji čitaju knjige rijetki kao bijele vrane, dok onih koje je preziru ima mnogo. Autor smatra kako je to velika mana koja koči društvo od napretka te ističe kako „Čovjek koji ne čita je jadan čovjek, sličan divljoj zvijeri“. U ovom se segmentu treba ugledati na gospodu koja vodi ugodan i sređen život, možda baš zbog predanosti knjizi. No ne treba u ruke uzimati svaku knjigu, već s odabirom treba biti oprezan. Knjiga na naš život, ukoliko joj se prepustimo, ima velik utjecaj te može učiniti dobro ili zlo, ovisno i o našoj interpretaciji. Ova rečenica, smatram, vrijedi i danas, stoga je zanimljivo kako je pred više od sto godina interpretira tako jedan novinar u časopisu namijenjenom pretežito neukom puku. Dakle, treba biti pažljiv pri izboru knjiga jer one utječu na našu svakodnevicu. Autor je svjestan nazadnosti hrvatskog seljaka, odnosno činjenice da prilično zaostaje za društvom koje je pismeno i učeno. To je vjerojatno razlog zbog kojeg ga s tolikim žarom nastoji obratiti knjizi i objasniti mu koliko će mu ona pomoći u svakodnevici te koliko će se bolje osjećati i bolje razmišljati o sebi. Knjiga oplemenjuje um i srce, a to je nešto što, smatra autor, seljaku treba. Može mu poslužiti i kao razonoda. Lijenost i loš način života autor pripisuje nedostatku nauka seljaka te vjeruje kako bi mu se život iz temelja promijenio kad bi prihvatio nauk. Pisac smatra kako je došlo vrijeme promjene, vrijeme u kojem može opstati samo onaj koji ima dobar nauk i razum, a to se može steći jedino školovanjem i čitanjem dobrih i pravih knjiga. Čovjek koji

³⁹ Pučki prijatelj, 1903., br. 11, str. 23-24.

učini ono što mu je ovim člankom savjetovano postat će sretan i napredan te će se snaći u svijetu i za sebe činiti najbolje, ne nanoseći pritom štetu drugim ljudima.⁴⁰

4.7. „Mesopusno vrijeme“

Članak je izašao u trećem broju 1905. U članku se navodi da je to vrijeme kada kršćanin poludi. Tada se čine stvari koje inače u tijeku godine nisu prihvatljive ili dozvoljene. I seljaci tog doba nazivaju ga „*munjenim vrimenom*“ jer neki smatraju da bi bio grijeh biti normalan cijele godine. „*Baraškade*“ su nepodopštine koje su u mesopusno vrijeme prihvatljive i čine ih čak i oni koji su kroz godinu uzor primjerenog vladanja i poštivanja tradicije. Ovoj se tradiciji najviše vesele vlasnici lokalnih krčmi koji tada imaju najveću zaradu, što možemo opravdati činjenicom da nisu svi spremni trijezni izbaciti iz sebe stres i na kratko postati osoba koja čini neprihvatljive stvari. Ove je godine mesopust bio osobito dug, jer on u trajanju može biti dug od tri pa sve do devet tjedana. No autor navodi kako nije pobornik ove tradicije jer se ona pretvori u pijančevanje svake noći što dovodi do spavanja do kasnih popodnevni sati. A život na selu ne prihvaća takve oscilacije, osnovni je razlog posao koji se mora obaviti. A i zdravlje trpi, čovjek se osjeća nemoćno za rad. Mnogi u to vrijeme prodaju imovinu kako bi si priskrbili novac za opijanje, što na koncu vodi u propast. Neki se roditelji pravdaju da puštaju djecu na ovakve zabave jer ide cijela „*kumpanija*“ odnosno društvo pa zašto bi njihov sin bio drugačiji od drugih. Drugi roditelji proklinju „*kumpaniju*“ koja im tobože kvari djecu. Nakon zatvaranja krčme, neki mladi imaju običaj nastaviti uz vino ili rakiju negdje na hladnoći i autor smatra kako tako propada njihova mladost. No ne traže zabavu samo oni mladi i slobodni, već i oženjeni muškarcima pa tako u to doba ogroman teret pada na ionako prezaposlenu ženu. Druga negativna pojava jesu „*barufe*“ odnosno svađe i tučnjava koju izazivaju pijani ljudi, rješavajući na taj način neke sukobe koje ostatak godine potiskuju. I ne radi se tu samo o tuči šakama, takozvanoj „*pesti*“, već često se vade noževi, revolveri i kamenje na „*neprijatelja*“. Takve nevolje najčešće započinju na plesu – *tancu*. Često u takvim sukobima nastradaju oni posve nevini, koji su tek promatrači cijele situacije. Autor teksta je gospodin Mahulja, a kritizira narod koji nikako da se opameti i prestane s ovom, kako kaže, nepotrebnom tradicijom.⁴¹

⁴⁰ Pučki prijatelj, 1905., br. 1, str. 3-4.

⁴¹ Pučki prijatelj, 1905. br. 3, str. 19-20.

4.8. „Problem alkoholizma u društvu“

U šesnaestom i sedamnaestom broju 1905. godine u novinama se po prvi puta pažnja posvećuje temi koja se provlači dugo kroz društvene članke te se da naslutiti da je veliki problem na otoku Krku. Članci se temelje na predavanju izvjesnog doktora Ožbolta koje se održalo u Puntu, 4. srpnja 1905. Članak započinje tezom kako je čovjek po svojoj naravi skloniji zlu nego li dobru, pa stoga uvijek teži zadovoljenju svojih potreba iako one često mogu završiti pretjerivanjem, kako u hrani, još i više u piću. Autor ne priznaje frazu „uživanje u alkoholu“ jer smatra kako nešto što čovjeku donosi samo zlo i šteti njegovu zdravlju ne smije biti nazivano tako. Alkohol se udomaćio među pukom cijelog svijeta, pa tako i među stanovnicima otoka Krka. Alkohol ne uništava samo onoga koji ga konzumira, već i cijelu okolinu tog čovjeka, sve one koji ga okružuju, one koji prije ili kasnije pate zbog njegove loše navike. Iz ovoga mogu zaključiti kako je situacija alarmantna, a sama činjenica da je bio potreban skup na otoku o problemima koje alkoholizam izaziva potvrđuje tu misao. Borba protiv alkoholizma započela je 1813. u Bostonu odakle se samo proširila na druge zemlje. Autor teksta kaže kako je kod nas najveću štetu alkohol učinio među Slavoncima koji konzumiraju tolike količine vina i rakije da su posljedice fatalne. Navodi i kako je istina da ljudi piju često, u raznim prilikama, u tuzi, radosti, slavljima ili patnjama. Iznesena je i definicija alkohola kao bezbojne tekućine koja se u stanovitom postotku nalazi u svakom žestokom piću. Opisuje i put kako se dobiva iz žitarica ili voća te navodi njegova osnovna kemijska svojstva. Zanimljivo je i da navodi točno kako utječe na ljudski organizam, te me je još jednom pozitivno iznenadila osviještenost naroda prema štetnosti alkohola. Prilikom ispijanja manje količine alkohola, tijelu ne činimo ništa loše već ga samo potičemo na brži rad, ubrzavamo protjecanje krvi. Problem nastaje onda kad u njemu pretjeramo pa ispijemo veliku količinu, čime automatski štetimo cijelom tijelu, a na poseban način mozgu i srcu. Stanje pijanstva autor naziva alkoholnom narkozom jer je čovjek nesvjestan vlastitih postupaka, bunca, a moždane stanice okupane alkoholom prestaju vršiti svoju funkciju. Kod čistih ovakvih stanja stradavaju jetra i bubrezi, a to vodi u smrt. Alkohol ne može spadati u prehrambene proizvode kako bi se tim putem opravdala njegova konzumacija i zaključak je kako on zdravom čovjeku nije nikako potreban već mu samo može naštetiti. No kod bolesnog čovjeka, smatra autor, vrijedi drugačije pravilo. Naime, u većini bolesti čovjekovo tijelo propada, mršavi. Ako se takvom čovjeku dade alkohola razrijeđenog s vodom, može mu se pomoći povratiti apetit. Želi riješiti i vječito pitanje, a to je grije li alkohol čovjeka. Odgovor na to pitanje nije nikako pozitivan već se na njega odgovara s kategoričkim ne. On širi krvne žile pa time doprinosi padu topline tijela, otkuda i teza da se pijani ljudi lakše smrznju od trijeznih.

Alkohol ne treba piti ni za veselje jer je ono kratkog vijeka i ne donosi ništa dobro jer je sam po sebi alkohol grešan i vuče zlu, tvrdi autor teksta. Navodi i tvrdnju kako alkohol stvara umobolne i zločinačke umove, uz činjenicu da preko 30% umobolnih otpada na alkoholičare. Isto tako, ne utječe dobro na potomke onoga koji ga konzumira, jer i oni imaju veće šanse postati alkoholičarima.⁴² U osamnaestom broju autor završava svoje iznošenje o štetnosti alkohola poukom za narod da bi se rakije trebao bezuvjetno kazniti, a konzumaciju vina i pive trebao bi svesti na krajnji minimum. Predlaže mjere kojima bi se moglo smanjiti konzumaciju alkohola u društvu, a kao prvu navodi veće oporezivanje rakije i takvih, jako štetnih pića, do manje oporezivanje pive i vina predlaže. Rakijašnice bi trebalo ukinuti ili pak strogo promatrati. Krčme bi se trebalo novčano globiti ako alkohol toče već pijanoj osobi, a okorjele bi alkoholičare trebalo poslati na liječenje.⁴³

4.9. „Što smo?“

Članak je napisan protiv onih koji su svoj materinji jezik, hrvatski, zamijenili tuđim pretežito talijanskim jezikom. Članak je iz veljače 1906. godine, a autor navodi kako do pred malo nije bilo čuti ni jedan drugi jezik osim hrvatskog na području Kvarnera, pa tako i otoka Krka. Sada u trend dolazi talijanski jezik, koji se sve više može čuti među stanovništvom te autor zbog toga negoduje. Posebno kritizira roditelje kojima je materinji jezik hrvatski, a oni odbijaju poučiti svoju djecu, već s njima pričaju talijanski. Na Lošinju i Rabu još ima puno onih koji pričaju hrvatskim jezikom te ih autor postavlja za primjer, a kao izrode spominje one koji su talijanski jedva i naučili, a prave se da im je materinji. Kaže kako ga strašno boli kad vidi hrvatska prezimena talijanizirana. I zaista je i danas mnogo onih na Krku čije je hrvatsko prezime talijanizirano njihovom dobrom voljom, ni od koga nametnuto.⁴⁴ Poveznicu možemo napraviti s današnjim korištenjem engleskog jezika u svakodnevicu.

⁴² Pučki prijatelj, 1905., br. 17, str. 124. – 125.

⁴³ Pučki prijatelj, 1905., br. 18, str. 136.

⁴⁴ Pučki prijatelj, 1900., br. 3, str. 9.

4.10. „Košaračka škola u Dobrinju“

U dvadeset-osmom broju 1908. godine navodi se kako je Vlada u želji da podigne stupanj obrazovanja na području Istre i Kvarnera ustrojila u Dobrinju košaračku školu. Mogao se je upisati svatko, bez obzira na spol, a jedini je uvjet bila završena pučka škola. Poduka traje tri godine, a kao učitelj je zaposlen domaći čovjek, Ivan Kirinčić. On je završio dvije godine košaračke škole u Žagi, ali i jednu dodatnu godinu u Beču. Predviđeno je da će se u školi učiti i obavljati sljedeće radnje: pletenje domaćih košara koje mogu poslužiti za pranje ili za kupovinu ili za branje plodova, dok se izrađuju i finije košare za korištenje u kućanstvu. Ovdje se uči i praviti kofere za putovanja kao i pokućstvo, primjerice stolice. Pojava ove škole na otoku važna jer mladima oba spola daje mogućnost izučavanja dobro plaćenog zanata što im za budućnost označava samostalnost i ugodan život. Druga je prednost ovih škola ta što će se konačno moći nabaviti namještaj i potrebna oprema za kuću na lokalnom mjestu, od sunarodnjaka, a neće se više morati naručivati s kopna, čime joj i cijena znatno raste. Autor teksta šalje poruku svim čitateljima da pošalju svoju djecu u školu i time im osiguraju sigurnu budućnost i ugodniji život. Navodi kako život u Dobrinju nije pretjerano skup, ali bi se moglo izuzetno bolje živjeti kada bi se narod malo više angažirao oko posla i gospodarstva.⁴⁵

⁴⁵Pučki prijatelj, 1908., br. 28, str. 124.

5. Zaključak

Proučavanjem lista „Pučki prijatelj“ dobila sam mnogo više od očekivanog. Uzevši temu mislila sam kako ću se susresti isključivo sa temama vezanim uz poljoprivredu, odnosno savjetima za obradu zemlje ili pak brizi za stoku. No to se nije pokazalo u potpunosti točnim. Naime, dobila sam puno veću sliku društveno-gospodarskih, ali i političkih prilika i odnosa na otoku Krku s početka 20. stoljeća koje sam upravo i nastojala prikazati odabranim člancima. Prikaz problema u gospodarstvu s kojima su se seljaci susretali u svojoj svakodnevici, način na koji su im bila predložena rješenja za popravak situacije. Saznala sam ponešto o životu i radu kojeg su dnevno obavljali, te iako je u početku bilo obećano kako se o politici neće raspravljati, ipak se to čini, osobito prema kraju izdavanja na Krku, odnosno prema 1911. godini.

Mogu zaključiti kako je na Krku postojala kompleksna gospodarska situacija, naravno nadovezujući se na postojeće političke prilike koja je u ovom razdoblju vrlo intenzivna i napeta. Radi se naime samo o desetljeću prije Prvog svjetskog rata, o početku novog stoljeća i brojnim promjena, jedna od važnih jest kako Krk u ovom periodu potpada pod Habsburšku monarhiju. Samim time uvučen je u centar jedne napete prijeratne situacije. No kako list nije politički, već je namijenjen u prvom redu neobrazovanom puku, posebno seljaku, ne donosi političke prilike, što ne znači da se one ne mogu iščitati iz brojnih članaka o gospodarstvu i društvu. Bilo je zanimljivo proučavati običaje davnih vremena na području na kojem sam odrasla i smatram svojim. Mogla sam osjetiti povezanost sa svakim mjestom o kojemu autori pišu i saznati detalje koji su mi pomogli razumjeti možda i neka od obilježja tih mjesta danas, njihove političke opredijeljenosti ili mentaliteta tamošnjeg puka. Na pisanje ovog rada potaknulo me na prvom mjestu to što sam rodom sa Krka i moja se je znatiželja za otkrivanjem njegovih tajni samo još više probudila dok sam iščitavala brojeve časopisa „Pučki prijatelj“.

6. Literatura

Primarni izvori:

1. Pučki prijatelj, 1899., br. 1., br. 2.
2. Pučki prijatelj, 1900., br. 2., br. 3., br. 4., br. 5. br. 11
3. Pučki prijatelj, 1901., br. 13. br. 6. br. 15., br. 19.
4. Pučki prijatelj, 1903., br. 17., br. 7., br.11., br. 6.
5. Pučki prijatelj, 1906., br. 16.
6. Pučki prijatelj, 1907., br. 21., br. 31.
7. Pučki prijatelj, 1910., br. 18.
8. Pučki prijatelj, 1902., br. 8., br.14.
9. Pučki prijatelj, 1905.. br. 1., br.3., br.17., br.18.
10. Pučki prijatelj, 1908., br. 28.

(URL: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=08633843-e13a-46ef-8db5-071f6dc01755> (preuzeto 08. srpnja 2016.))

Sekundarni izvori:

1. Bolonić, Mihovil; Žic Rokov, Ivan., *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb, 2002.
2. Bozanić, Anton, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb - Krk, 1991.
3. Božić, Tvrтко, *Krčke kreditne zadruge i gospodarski lit „Pučki prijatelj“ u prvom desetljeću 20. stoljeća.* // Časopis za suvremenu povijest Vol. 37., No. 1. (2005), str. 129-154.
4. Lešić, Denis, *Otok Krk*, Krk, 2003.
5. Ljubljanović, Srećko, *Bartol Francelj i „Pučki prijatelj“.* // Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva Vol. 54., No. 4. (1992).
6. Matijević, Zlatko, *Hrvatski katolički pokret i politika (1903.-1929.).* // Croatica Christiana periodica Vol.25, No.47 (2001).
7. Vincetić, Luka, *Dokazivanje povijesti.* // Danas Vol. 7., No. 315 (1988)
8. Žic, Ivan, *Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji*, Zagreb, 1899.
9. <http://istrapedia.hr/hrv/734/pucki-prijatelj/istra-a-z/> (preuzeto 16. srpnja 2016).